

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه اصفهان
دانشکده علوم اداری و اقتصاد
گروه علوم سیاسی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته روابط بین الملل

پیشنهاد راهبرد جدید برای سیاست خارجی ایران در قبال منازعه اعراب و اسرائیل

استاد راهنما:

دکتر علیرضا آقا حسینی

استاد مشاور:

دکتر عنایت ا... یزدانی

پژوهشگر:

مجتبی ابویی مهریزی

خردادماه ۱۳۸۷

۱۵۱۴۵۴

کتابخانه مرکزی
دانشگاه اصفهان

۲۸/۱۵/۸۷

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات ، ابتکارات
و نوآوری های ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه
متعلق به دانشگاه اصفهان است .

دانشگاه اصفهان

دانشکده علوم اداری و اقتصاد

گروه علوم سیاسی

پایان نامه ی کارشناسی ارشد رشته ی روابط بین الملل آقای مجتبی ابویی مهریزی
تحت عنوان

پیشنهاد راهبرد جدید برای سیاست خارجی ایران در قبال منازعه اعراب و اسرائیل

در تاریخ ۱۳۸۷/۳/۱۱ توسط هیأت داوران زیر بررسی و با درجه عالی به تصویب نهایی رسید.

۱- استاد راهنمای پایان نامه دکتر علیرضا آقاحسینی با مرتبه ی علمی استادیار امضا

۲- استاد مشاور پایان نامه دکتر عنایت اله یزدانی با مرتبه ی علمی استادیار امضا

۳- استاد داور داخل گروه دکتر علی امیدی با مرتبه ی علمی استادیار امضا

۴- استاد داور خارج از گروه دکتر مرتضی دهقان نژاد با مرتبه ی علمی استادیار امضا

امضای مدیر گروه

تقدیر و تشکر :

با سپاس فراوان از استاد گرانقدر جناب آقای دکتر علیرضا آقا حسینی که با وجود پیچیدگی های نظری مناقشه اعراب و اسرائیل و مسئله فلسطین ، اینجانب را در تمام مراحل تدوین پایان نامه یاری رسانید . با وجود اینکه تعلق ذهنی استاد راهنمای ارجمند به تجزیه و تحلیل های تکوین گرایی و گفتمانی بوده است لیکن با سعه صدر ، طرح دیدگاه جایگزین را مورد توجه جدی قرار داد و نوع آوری فکری این پایان نامه را تشویق نمود .

با تشکر فراوان از استاد ارجمند جناب آقای دکتر عنایت اله یزدانی که با سعه صدر در به نتیجه رسیدن این پژوهش یاریم کردند .

همچنین با سپاس از آقای شمس الدین رحمانی ، آقای سلطانی شاهی و کارکنان محترم مرکز مطالعات فلسطین ریاست جمهوری که صمیمانه نقطه نظرات و منابع اطلاعاتی را در اختیار اینجانب قرار دادند .

تقدیم به :

این پایان نامه را به همسر و دخترم که در مراحل مختلف
تحصیل و پژوهش همراهیم کردند تقدیم می نمایم .

چکیده:

منازعه اعراب و اسرائیل یکی از مهمترین و پیچیده ترین مسائل در منطقه خاورمیانه است که با منافع اکثر کشورهای منطقه و قدرتهای بزرگ پیوند دارد. موضع سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قبال این منازعه تا حد زیادی منافع ملی را تحت الشعاع قرار میدهد. این وضعیت همراه با روند تحولات منازعه اعراب و اسرائیل بازنگری راهبردهای پیشین و ارائه راهبردهای جدید را ضروری می نماید. اتخاذ راهبرد سیاست خارجی در خصوص منازعه اعراب و اسرائیل نیازمند درک درستی از پیشینه و تحولات آتی این منازعه است. مسئله فلسطین دارای ریشه های تاریخی و پیچیدگی های فراوانی است که در شکل گرفتن و تداوم آن نقش داشته اند. از آن جمله می توان به عوامل درونی چون معتقدات مذهبی یهودیان و پیشینه این قوم در سرزمین فلسطین، رشد جمعیت یهودیان، ضعف و چند دستگی و منفعت طلبی اعراب و همچنین عوامل بیرونی چون تحول در نظام بین الملل و شکل گیری نظام ملت - دولت، پدیده یهودستیزی، رقابت موجود بین قدرتهای بزرگ اروپا، رقابتهای استعماری، جنبشهای ملی گرایی و هویت خواهی اواخر قرن نوزدهم و قرن بیستم اشاره کرد. ساده کردن مسئله فلسطین و نادیده گرفتن پیچیدگی های آن ممکن است به اتخاذ مواضعی مبتنی بر برداشتها و تعاریف نادرست از مسئله فلسطین منجر شود. وجود یک منازعه و تهدید در منطقه ثروتمند خاورمیانه منافع بسیاری از کشورها را تامین می نماید از آن جمله، با ایجاد رقابت تسلیحاتی و فراهم کردن زمینه برای حضور و نفوذ قدرتهای بزرگ منافع آنها را تامین می کند. همچنین اسرائیل برای بقای خود و کشورهای عرب منطقه برای حفظ حکومت فعلی خود نیاز به تهدید خارجی دارند به این ترتیب تداوم این منازعه قابل انتظار می باشد.

در این پایان نامه پس از بررسی این فرض که «نیاز به اصلاحاتی در راهبرد های پیشین دولت ایران در قبال منازعه اعراب و اسرائیل وجود دارد.» اقدام به ارائه پیشنهاداتی برای طرح راهبردهای جدید می گردد.

از آنجا که قدرتهای بزرگ، اسرائیل و سایر کشورهای خاورمیانه منافع خود را در حفظ وضع موجود منطقه می دانند سیاست توازن قوا در منطقه به شکلی غالب جریان خواهد داشت. از این رو لازم است که دولتمردان ایران مقتضیات موازنه قوا را در طرح راهبردهای خود مد نظر داشته باشند. مثلاً تأکید بر آزادی کامل سرزمین فلسطین مغایر با شرایط توازن قوا در منطقه بوده و واکنشهایی را از طرف جامعه بین المللی و حتی کشورهای عرب منطقه به زیان جمهوری اسلامی در پی خواهد داشت. در این شرایط تلاش ایران برای به عهده گرفتن نقشی پیشرو در اسرائیل ستیزی، ممکن است به تحول در شکل منازعه و شکل گیری منازعه جدیدی با محوریت ایران در مقابل اعراب و اسرائیل بینجامد.

اعراب و اسرائیل هر دو برای ایران تهدید محسوب می شوند و دولت ایران لازم است که در قبال این منازعه به حفظ و ارتقاء منافع ملی خود اهتمام بورزد و مواضع خود را برای رسیدن به دو هدف زیر سامان دهی نماید.

۱) مقابله با گسترش نفوذ و سلطه اسرائیل و آمریکا در منطقه

۲) استحکام داخلی و تقویت عناصر قدرت ملی

با توجه به نقاط قوت و ضعف داخلی، نقاط قوت و ضعف اسرائیل و امکانات و محدودیتهای بین المللی به نظر می رسد که «راهبرد مقابله نامتقارن» با اسرائیل همزمان با تلاش برای ارتقاء عناصر قدرت ملی، منافع ملی ایران اسلامی را تامین نماید و به این منظور خودداری از ابراز مواضع خشونت آمیز نسبت به اسرائیل، گسترش همکاری های منطقه ای همراه با نمایش رویکردهای مسالمت جویانه ضروری می نماید.

کلید واژه: راهبرد، منازعه، سیاست خارجی.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول : کلیات

- ۱ - ۱ - شرح و بیان مسئله پژوهشی..... ۲
- ۱ - ۲ - پیشینه و تاریخچه موضوع تحقیق..... ۴
- ۱ - ۳ - اهداف تحقیق..... ۵
- ۱ - ۴ - اهمیت و ارزش تحقیق..... ۶
- ۱ - ۵ - کاربرد و نتایج تحقیق..... ۶
- ۱ - ۶ - فرضیه ها یا سوالات ویژه تحقیق..... ۷
- ۱ - ۷ - مفاهیم کلیدی تحقیق..... ۷
- ۱ - ۸ - متغیرهای تحقیق..... ۸
- ۱ - ۹ - روش پژوهش..... ۸
- ۱ - ۱۰ - ساختار پایان نامه..... ۸

فصل دوم : ابعاد نظری تحقیق

- ۲ - ۱ - شناخت سیاست خارجی..... ۹
- ۲ - ۲ - مکتب یا چارچوب فکری پژوهش..... ۱۱
- ۲ - ۳ - سطح تحلیل..... ۱۶
- ۲ - ۴ - نظریه و مفروضات مورد استفاده در پژوهش..... ۱۶

فصل سوم : شناخت مسئله فلسطین

- مقدمه فصل..... ۱۹
- ۳ - ۱ - پیشینه تاریخی منازعه یا آرمان مذهبی قوم یهود..... ۲۰
- ۳ - ۲ - افزوده شدن اغراض سیاسی به آرمان مذهبی و شکل گیری نهضت صهیونیسم..... ۲۴
- ۳ - ۲ - ۱ - نقش نظام حاکم بر اروپا در شکل گیری نهضت صهیونیسم..... ۲۴
- ۳ - ۲ - ۲ - نقش یهود ستیزی و تحول نظام بین الملل در پیدایش صهیونیسم..... ۲۵
- ۳ - ۲ - ۳ - سایر عوامل موثر در ترویج و شکل گیری جنبش صهیونیسم..... ۲۸
- ۳ - ۳ - پیوند خوردن صهیونیسم با اغراض و مطامع استعماری..... ۲۹

۳ - ۴ - حکومت سرپرستی و روند صعودی بحران فلسطین.....	۳۳
۳ - ۵ - جنگ اعراب و اسرائیل و تثبیت موجودیت اسرائیل.....	۳۸
۳ - ۶ - از جنگ ۱۹۶۷ تا مذاکرات صلح اسلو ، مرحله واقع گرایی اعراب و گرایش آنها به راه حل‌های سیاسی.....	۴۶
۳ - ۶ - ۱ - تغییر نگرش در مبارزان فلسطینی.....	۴۶
۳ - ۶ - ۲ - تغییر نگرش کشورهای عربی پس از جنگ ۱۹۶۷.....	۴۹
۳ - ۶ - ۳ - مقدمات صلح اسلو.....	۵۱
۳ - ۷ - ماهیت امروزی منازعه اعراب و اسرائیل.....	۵۲
۳ - ۷ - ۱ - کشورهای عربی.....	۵۲
۳ - ۷ - ۲ - اسرائیل.....	۵۵
۳ - ۷ - ۳ - فلسطینی های ساکن در اراضی اشغالی ۱۹۶۷.....	۵۷
۳ - ۷ - ۴ - فلسطینی های داخل اسرائیل.....	۵۸
۳ - ۸ - نظریات روابط بین الملل و روند وقایع در منازعه اعراب و اسرائیل.....	۶۲
نتیجه فصل.....	۶۴

فصل چهارم : گمانه زنی در خصوص روند آتی منازعه اعراب و اسرائیل

مقدمه فصل.....	۶۵
۴ - ۱ - ۱ - روند آتی منازعه اعراب و اسرائیل با توجه به نقش عوامل خارجی.....	۶۶
۴ - ۱ - ۱ - نظام بین الملل.....	۶۶
۴ - ۱ - ۲ - منطقه.....	۷۱
۴ - ۲ - روند آتی منازعه اعراب و اسرائیل با توجه به نقش عوامل داخلی.....	۷۲
۴ - ۲ - ۱ - اسرائیل و روند آتی منازعه اعراب و اسرائیل.....	۷۳
۴ - ۲ - ۲ - فلسطین، و روند آتی منازعه اعراب و اسرائیل.....	۷۷
۴ - ۳ - ۳ - اهم مسائل مطرح در مذاکرات صلح.....	۷۹
۴ - ۳ - ۱ - مسئله بازگشت آوارگان فلسطینی.....	۸۰
۴ - ۳ - ۲ - عقب نشینی از اراضی اشغالی ۱۹۶۷.....	۸۲
۴ - ۴ - موازنه قوا در منازعه اعراب و اسرائیل و روند آتی منازعه.....	۸۳

نتیجه فصل ۸۶

فصل پنجم : چارچوب فکری و پیامدهای راهبردهای پیشین دولت ایران در قبال منازعه اعراب و

اسرائیل

مقدمه فصل.....	۸۷
۵ - ۱ - پیشینه مواضع ایران در قبال اسرائیل ، چارچوب فکری و پیامدهای آن.....	۸۸
۵ - ۱ - ۱ - پیش از انقلاب.....	۸۸
۵ - ۱ - ۲ - چارچوب فکری و پیامدهای مواضع ایران پس از انقلاب اسلامی.....	۹۲
۵ - ۲ - محتوی کلی مواضع جمهوری اسلامی در قبال اسرائیل.....	۱۰۱
۵ - ۲ - ۱ - جلب حمایت کشورهای عرب منطقه.....	۱۰۱
۵ - ۲ - ۲ - تلاش برای وحدت مسلمین.....	۱۰۲
۵ - ۲ - ۳ - مقابله با ابرقدرتی آمریکا.....	۱۰۳
۵ - ۲ - ۴ - رقابت برای هژمونی در منطقه.....	۱۰۵
۵ - ۲ - ۵ - ضرورتهای داخلی.....	۱۰۷
۵ - ۲ - ۶ - چارچوب فکری راهبرد کلان جمهوری اسلامی در قبال اسرائیل.....	۱۰۸
۵ - ۲ - ۷ - پیامد راهبردهای کلان جمهوری اسلامی در قبال منازعه اعراب و اسرائیل.....	۱۱۰
نتیجه فصل.....	۱۱۲

فصل ششم : شناخت نقاط ضعف و قوت اسرائیل

مقدمه فصل.....	۱۱۳
۶ - ۱ - جغرافیا.....	۱۱۴
۶ - ۲ - جمعیت.....	۱۱۴
۶ - ۲ - ۱ - شمار یهودیان جهان.....	۱۱۵
۶ - ۲ - ۲ - مهاجرت.....	۱۱۶
۶ - ۲ - ۳ - تولد و مرگ.....	۱۱۷
۶ - ۳ - توان نظامی.....	۱۱۸

۱۲۱	۴ - ۶ - وضعیت اقتصادی
۱۲۴	۵ - ۶ - توان علمی و تکنولوژیک
۱۲۵	۶ - ۶ - توان سیاسی
۱۲۵	۱ - ۶ - ۶ - نفوذ سیاسی اقتصادی یهودیان در کشورهای محل سکونت
۱۲۶	۲ - ۶ - ۶ - گروههای فشار صهیونیستی
۱۲۶	۳ - ۶ - ۶ - مواضع و حسابگری رژیم صهیونیستی
۱۲۶	۴ - ۶ - ۶ - ارزشهای اجتماعی مشابه
۱۲۶	۵ - ۶ - ۶ - بهره بردن از باورهای مذهبی
۱۲۷	۶ - ۶ - ۶ - جهت دادن به افکار عمومی داخل این کشورها
۱۲۷	۷ - ۶ - اوضاع اجتماعی
۱۲۹	۱ - ۷ - ۶ - احزاب در رژیم صهیونیستی
۱۳۱	۲ - ۷ - ۵ - تلاش رژیم صهیونیستی برای کاهش تضادها
۱۳۳	نتیجه فصل

فصل هفتم : اهداف و منافع ملی

۱۳۴	مقدمه فصل
۱۳۵	۱ - ۷ - امکانات و محدودیتهای داخلی
۱۳۵	۱ - ۱ - ۷ - عوامل جغرافیایی و منابع طبیعی
۱۳۷	۱ - ۱ - ۷ - عوامل اجتماعی انسانی
۱۳۸	۱ - ۱ - ۷ - عوامل نظامی
۱۳۸	۱ - ۱ - ۷ - عوامل اقتصادی علمی و تکنولوژیک
۱۴۰	۱ - ۱ - ۷ - کیفیت دیپلماسی
۱۴۳	۲ - ۷ - امکانات و محدودیتهای محیط بین المللی
۱۴۳	۱ - ۲ - ۷ - مواضع قدرتهای بزرگ
۱۴۵	۲ - ۲ - ۷ - رویکرد کشورهای منطقه
۱۴۹	۲ - ۳ - ۷ - تفاوت در درک کشورها از مسئله فلسطین
۱۵۲	۲ - ۴ - ۷ - جهانی شدن

۱۵۳.....	۷ - ۲ - ۵ - نهادها ، حقوق بین المللی و افکار عمومی جهانی
۱۵۴.....	۷ - ۳ - اولویت بندی اهداف و منافع ملی
۱۵۶.....	نتیجه فصل

نتیجه گیری و پیشنهادات

۱۶۰.....	۱ - راهبرد پیشنهادی برای رفع تهدید منافع حیاتی ملی ، ناشی از گسترش نفوذ و سلطه رژیم صهیونیستی و آمریکا در منطقه
۱۶۱.....	الف - مقابله نامتقارن برای تضعیف اسرائیل
۱۶۲.....	ب - ارتقا عناصر قدرت ملی و رفع آسیب پذیری های کشور
۱۶۳.....	ج - رعایت الزامات ناشی از تمایل به افزایش قدرت
۱۶۶.....	منابع و مآخذ

فصل اول

کلیات

مقدمه

نظام بین الملل محیطی پویاست و در سه دهه گذشته تحولاتی در سه سطح نظام بین الملل، منطقه و طرفین درگیر در منازعه اعراب و اسرائیل بوقوع پیوسته است. همچنین دولت جمهوری اسلامی ایران دارای سه دهه تجربه سیاست گذاری در قبال منازعه مذکور می باشد. با توجه به این موارد به نظر می رسد که پژوهش و بازنگری در منازعه اعراب و اسرائیل و مواضع سیاست خارجی ایران در قبال منازعه مذکور، بتواند نکات درخور توجهی را جهت استفاده مسئولان سیاست خارجی، در خصوص اتخاذ مواضع آتی مطرح نماید. بنابراین این پایان نامه با هدف ارائه پیشنهاداتی برای راهبرد آتی سیاست خارجی ایران در قبال منازعه اعراب و اسرائیل انجام می پذیرد.

فرضیه اصلی این پایان نامه این است که « راهبردهای پیشین دولت ایران در قبال منازعه اعراب و اسرائیل تامین کننده منافع ملی نبوده و نیاز به اصلاح و بازنگری راهبردهای مذکور وجود دارد. » بنابراین برای رسیدن به هدف این پژوهش لازم است که فرضیه فوق مورد بررسی و نقد قرار گیرد. اما هر گونه اظهار نظر در مسایل مربوط به منازعه اعراب و اسرائیل نیازمند شناخت و درک درستی از این منازعه می باشد. به این منظور سوالات فرعی ذیل مطرح می گردند. اول اینکه مسئله فلسطین چیست؟ چرا که نوع پاسخی که به این پرسش می دهیم قطعاً بر نتیجه این تحقیق اثر خواهد گذاشت.

دوم اینکه، منازعه چه سمت و سویی دارد و چه سرانجامی برای آن قابل پیش بینی است؟ چرا که اگر این منازعه پایان زود هنگامی داشته باشد اساساً دلیلی برای انجام این تحقیق باقی نمی ماند و اگر سمت و سوی آن در حال تحول باشد لزوماً پیشنهاد راهبردها باید متناسب با تحولات آتی آن باشد.

۱-۱- شرح و بیان مسئله پژوهشی :

مسئله فلسطین و منازعه اعراب و اسرائیل بدون شک یکی از پیچیده ترین مسائل جهان در طی یکصد سال گذشته بوده که با وجود طرحها و تلاشهای گوناگون، همچنان به صورت یک کانون بحران در منطقه باقی مانده است و همچنان پایان زود هنگامی برای آن متصور نمی باشد.

ایران تا پیش از انقلاب با اولویت قائل شدن برای منافع ملی و نگرش واقعگرایانه به نظام بین الملل در صدد تعامل با رژیم صهیونیستی برآمد و سیاست همکاری و اتحاد با این رژیم را در پیش گرفت. اما این راهبرد به سبب تضاد با اعتقادات و ارزشهای حاکم بر جامعه پیامدهای نامطلوبی را برای رژیم شاهنشاهی در پی داشت. با پیروزی انقلاب اسلامی، مسئله آزادی سرزمین فلسطین در صدر اولویت اهداف سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران قرار گرفت. چرا که این مسئله از سویی با ارزشها و آرمانهای انقلاب آمیخته شده بود و از طرفی نگرش ایدئولوژیک رهبران جدید ایران، امکان تحول و انعطاف پذیری در نوع موضع گیری را منتفی می ساخت (حاجی یوسفی، ۱۳۸۳: ۷۶). نگرش ایدئولوژیک دولت جمهوری اسلامی ایران پس از انقلاب، و تلقی وظیفه دینی و شرعی در نوع درک و موضع گیری سیاسی در قبال اسرائیل، اصول ثابت و محکمی را در راه طرح راهبردهای جدید بنا نهاد.

در دستگاه ایدئولوژی، افراد در کاربست روزانه آن به صورت افرادی در می آیند که بر اساس اعتقادات و افکاری که به آنها تلقین شده است عمل می کنند (مک دائل، ۱۳۷۹: ۸۴). این نوع نگرش، انتخاب مواضع را به ارزشهای پیشینی که خارج از حوزه انتخاب بشر هستند پیوند می زند و به این ترتیب امکان نقد و اختلاف نظر در اتخاذ مواضع را از بین می برد اما در عین حال ایدئولوژی نوعی انسجام و یکپارچگی در تداوم مواضع بوجود می آورد. این در حالی است که از نگاه واقع گرایی سیاسی جزم اندیشی و مطلق اندیشی در سیاست خارجی خطای بزرگی محسوب می شود و همواره نیاز به بازنگری و اصلاح مواضع وجود دارد که در خصوص مواضع ایران در قبال منازعه اعراب و اسرائیل، عوامل متعددی موعید این مطلب است.

ایران کشوری جهان سومی و در حال گذار بود که در آن انقلاب اسلامی اتفاق افتاد. انقلاب اسلامی و به ویژه حضرت امام (ره) دارای اهداف و آرمانهای والایی بودند که تحقق آنها، آرزوی دیرینه مسلمانان و متعهدین به دین و وطن بوده است. مسلماً نیل به این اهداف نیاز به مقدراتی داشت که از توان کشوری مانند ایران خارج بود. لابی های قدرتمند یهودی و صهیونیستی سیاست خارجی کشورهای بزرگ چون آمریکا و انگلیس را تحت نفوذ داشته، و این کشورها اسرائیل را بعنوان متحد خود مورد حمایت قرار می دهند. در عین حال این کشورها حفظ موازنه قوا در منطقه را مد نظر دارند (سلیمی بنی، ۱۳۸۱: ۲۴). علاوه بر این موارد منازعه اعراب و اسرائیل از پویایی برخوردار بوده و امروزه به شکلی متفاوت از گذشته مطرح می باشد. اسرائیل بعنوان یک عضو جامعه بین المللی مورد پذیرش قرار گرفته و حتی برخی از کشورهای عربی اسرائیل را به رسمیت شناخته اند. در حالی که در گذشته اعراب حذف موجودیت اسرائیل و تاسیس یک کشور فلسطینی در سراسر خاک آنرا هدف قرار داده بودند امروزه حذف اسرائیل به این معنی فاقد هرگونه موضوعیت و نیز وجاهت بین المللی است.

همچنین طرف اسرائیلی منازعه در نتیجه ناکامی از دستیابی به آرمان تصرف ارض موعود به معنای توراتی آن ، استراتژی حفظ مرزهای موجود و سلطه اقتصادی بر منطقه را در پیش گرفته است (بازوبندی ، ۱۳۸۵ : ۱۲) .

فقدان توانایی لازم و نامساعد بودن محیط خارجی ، چالشهایی را فرا روی نظام جمهوری اسلامی قرار داد (حاجی یوسفی ، ۱۳۸۳ : ۲۵۵) . در مقابل تصمیم گیران بجای درک درست از چالشها و محیط بین الملل ، به ثابت بودن اهداف ایران و ضرورت تغییر محیط در راستای خواست ایران اصرار کردند . به نظرمی رسد که نیاز مداوم به بازنگری و روزآمد شدن سیاستگذاریها در رابطه با اسرائیل و منازعه اعراب و اسرائیل وجود دارد تا از این طریق علاوه بر ، در پیش گرفتن بهترین و منطقی ترین راه برای کمک به حل مسئله و کمک به ملت فلسطین ، منافع ملی کشور نیز تحصیل گردیده و یا حداقل دچار زیان نگردند .

ممکن است برخی کشورهای تاثیرگذار در روند منازعه ، منافعی در تداوم این مخاصمه داشته باشند برای مثال ، اسرائیل به جهت حفظ انسجام داخلی ، امنیتی نگاه داشتن شرایط داخلی خود و اعمال برخی محدودیتها در مورد اعراب اسرائیلی ، نیاز به تداوم منازعه به شکلی محدود دارد . کشورهای صادرکننده تسلیحات نیز از بی ثباتی و نا امنی منطقه برای فروش تسلیحات بهره می برند . همچنین برخی کشورهای منطقه به واسطه مشکلات داخلی و بین المللی خود تداوم وضعیت موجود را خواستارند .

«راهبرد سیاست خارجی» به معنی علم و فن بکارگیری امکانات و منابع برای دست یافتن به اهداف و مقاصد در عرصه بین المللی می باشد (آقا بخشی ، ۱۳۷۹ : ۲۰۸) و یک دولت راهبردهای متفاوتی ، برای دست یافتن به یک هدف مشخص دارد که از میان آنها دست به انتخاب می زند . در بهترین حالت ، انتخاب راهبرد آگاهانه و در جهت رسیدن به هدف می باشد . برخی راهبردها بواسطه بروز شرایط پیش بینی نشده و یا واکنش سایر بازیگران نیاز به اصلاح و تغییر می یابند . در نهایت برخی راهبردها تحمیل شده از طرف شرایط حاکم بر نظام بین الملل ، و یا منفعلانه در جهت خواست دیگر بازیگران بین المللی هستند .

دولت جمهوری اسلامی از پیروزی انقلاب تا کنون ، همواره هدف آزادی سرزمین فلسطین و تشکیل دولت فلسطینی در سراسر این سرزمین را مد نظر داشته است . اما برای رسیدن به این هدف ، بر حسب شرایط داخلی و بین المللی تغییراتی را در مواضع خود بروز داده است . چنانکه در سالهای اولیه انقلاب سیاست اعلامی نظام جمهوری اسلامی به حذف موجودیت اسرائیل از طریق مبارزه همه جانبه ، از جمله مبارزه نظامی نظر داشت اما پس از آن سیاست اعلامی جمهوری اسلامی ، احقاق حقوق ملت فلسطین از طریق برگزاری رفراندوم ، با حضور تمامی اقوام فلسطینی را مطرح می نمود . سیاست تنش زدایی دولت جمهوری اسلامی ایران در دوره ریاست جمهوری آقای سید محمد خاتمی با نوعی رویکرد انفعالی نسبت به قضیه فلسطین همراه بود و به این ترتیب تا حدی از اهمیت و محوریت مسئله فلسطین در سیاست خارجی ایران کاسته شد . با روی کار آمدن دولت نهم و اتخاذ مواضعی سرسختانه در خصوص اسرائیل ، از جمله طرح شعارهایی مبنی بر ضرورت حذف اسرائیل از نقشه جهان و انکار هولوکاست ، مسئله فلسطین مجدداً در صدر اهمیت و اولویت سیاست خارجی ایران قرار گرفت و موجی از تنش و نگرانی را در محافل بین المللی و در میان دیگر کشورها علیه ایران اسلامی ایجاد نمود .

رویگرد قابل انتظار دیگری که انعطاف پذیری بیشتری در رابطه با اسرائیل داشته و مبتنی بر پذیرش واقعیات موجود سرزمین فلسطین باشد، مثلاً در صدد تبادل امتیاز به قصد تامین منافع ملی و منافع ملت فلسطین از طرق دیپلماتیک باشد تا کنون در جمهوری اسلامی ایران ارائه نگردیده است. به نظر می رسد چنین رویکردی بعنوان خط قرمز نظام قابلیت طرح ندارد، درحالی که ممکن است چنین رویکردی بتواند دستاوردهای بیشتری از آنچه تاکنون تحصیل گردیده است در پی داشته باشد. به این ترتیب سوال مطرح می شود که آیا مواضع پیشین دولت ایران در قبال منازعه اعراب و اسرائیل به بهترین نحو تامین کننده منافع ملی بوده است؟ و در غیر این صورت چه نکاتی باید در طرح راهبردهای جدید مد نظر قرار گیرند؟

۱-۲ - پیشینه و تاریخچه موضوع تحقیق :

در خصوص این موضوع تحقیق به وضوح فقر تحقیقات قبلی و فقر منابع وجود دارد و تنها در برخی تحقیقات و کتابها به طور ضمنی اشاراتی در ارتباط با این موضوع ارائه شده است که اغلب مبین وجود شرایطی هستند که مانع از طرح و بررسی این موضوع بوده اند. در مجموع آنچه که بعنوان پیشینه در این تحقیق می توان مد نظر قرار داد مواضع پیشین دولت ایران در قبال منازعه اعراب و اسرائیل و اظهار نظرهایی است که بطور مستقیم و یا غیر مستقیم در منابع تحقیق در ارتباط با پیامد این مواضع ارائه شده است.

سجاد پور (۱۳۸۳) در کتاب «سیاست خارجی ایران» عنوان می کند که پژوهش و نوشتارهای ارائه شده در حوزه سیاست خارجی ایران غالباً در تایید و دفاع از سیاستهای موجود بوده و این ویژگی در مورد سیاستهایی که به مسایل ایدئولوژیک نظام ارتباط دارد از جمله مسئله فلسطین نمود بیشتری دارد.

حاج یوسفی (۱۳۸۳) در کتاب «ایران و خاورمیانه» اظهار می دارد: جو ایدئولوژیک حاکم پس از انقلاب، نگرش خاص دولتمردان ایران و تلقی وظیفه دینی و شرعی در نوع موضعگیری سیاسی در قبال اسرائیل موثر بود و به این ترتیب امکان انعطاف پذیری در اتخاذ مواضع وجود نداشت.

نقیب زاده (۱۳۸۱) در کتاب «تاثیر فرهنگ ملی بر سیاست خارجی ایران» به نقش فرهنگ و هویت ملی ایرانیان و نگرش مذهبی نخبگان حاکم در جهت دادن به سیاست خارجی اشاره می کند. وی معتقد است برخی عناصر پایدار فرهنگی چون، نبرد دائمی نیروهای خیر و شر، خصلت پهلوانی و متعالی بودن شهادت برای دفاع از مظلوم در ذهن ایرانی وجود دارد که به تبع آن ایرانی، چنانکه فلسطین را مظلوم و طرف خیر تشخیص داده است به هر قیمتی و با هر هزینه ای جانب وی را خواهد گرفت.

زید آبادی (۱۳۸۱) در رساله دکتری خود با عنوان «دین و دولت در اسرائیل» به چهره اسرار آمیز اسرائیل در جامعه ایران اشاره می کند و فراهم نبودن شرایط تحقیق و طرح برخی موضوعات مربوط به اسرائیل را منجر به موضع گیری های فاقد مبنای علمی نسبت به آن می داند.

نورانی (۱۳۷۶) در کتاب «اهداف سیاست خارجی ساف در فلسطین اشغالی» پس از بررسی جامعی در خصوص مبارزات ملت فلسطین، چنین نتیجه گیری می نماید که کشورهای عربی و اکثریت گروههای مبارز

فلسطینی به دلیل ناکامی از دست یافتن به آرمان آزادی سرزمین فلسطین به پذیرش واقعیت وجود اسرائیل و هدف عقب نشینی اسرائیل از اراضی اشغالی ۱۹۶۷ گرایش یافته اند .

با در نظر گرفتن دیدگاههای فوق می توان دریافت که اغلب صاحب نظران به عدم انعطاف پذیری در سیاست خارجی ایران در خصوص اسرائیل و یا فراهم نبودن شرایط نقد و بررسی این سیاستها اشاره داشته اند و هر یک دلایل متفاوتی را برای آن ارائه کرده اند و به این ترتیب امکان طرح و بررسی راهبردهای جایگزین در سیاست خارجی را منتفی دانسته اند . همچنین با عنایت به اینکه ، این تحقیق بررسی راهبردهای موجود و تجربیات حاصل از آن و نیز تحولات تاثیرگذار بر اتخاذ مواضع مربوطه را در نظر دارد ، همواره طرح مجدد این موضوع لازم و مفید می باشد .

۱ - ۳ - اهداف تحقیق :

۱ - شناخت مسئله فلسطین مستلزم درک عوامل متعدد و پیچیدگی های فراوانی است که در شکل گیری و تداوم آن موثر بوده اند . از جمله این عوامل می توان به ریشه های تاریخی مسئله ، آموزه های مذهبی قوم یهود ، آزار یهودیان ، شکل گرفتن نظام دولت ملت ، رقابتهای استعماری ، کارامدی و هدفمندی نهادهای صهیونیستی اشاره کرد . در مقابل فرهنگ قبیله گرایی اعراب ، بی بهره بودن از علوم و تجهیزات مدرن ، چند دسته گی و منفعت طلبی کشورهای عربی نیز در تاسیس اسرائیل نقش داشته است . بنابراین هرگونه تلاش برای ساده کردن و ارائه تفاسیر تک عاملی ، برداشتها و نتیجه گیری های نادرست را در پی خواهد داشت و اتخاذ مواضع را تحت تاثیر قرار می دهد . امروزه شواهد و قرائن بسیاری حکایت از آن دارند که بازگشت به گذشته و حذف اسرائیل همچون هر کشور دیگری بعید به نظر می رسد و روند وقایع و تجربیات گذشته ، اعراب را به عقب نشینی اسرائیل از اراضی اشغالی ۱۹۶۷ و «حداقل آرمان» تاسیس دولت مستقل فلسطینی در کنار اسرائیل راضی نموده است . طرف اسرائیلی منازعه نیز ، بدلیل ناکامی از تصرف ارض موعود به معنای توراتی آن که از نیل تا فرات را در بر می گیرد ، استراتژی حفظ مرزهای موجود و تسلط اقتصادی در منطقه را در پیش گرفته است .

۲ - بدلیل عوامل و موانع متعددی که برای رسیدن به صلح در مسئله فلسطین وجود دارد این منازعه همچنان راه دشواری را تا رسیدن به صلح در پیش رو دارد . برخی از این عوامل را می توان مسئله قدس ، عقب نشینی اسرائیل از اراضی اشغالی ۱۹۶۷ ، وضعیت آوارگان فلسطینی ، اختلاف نظر گروههای مختلف در هر دو طرف منازعه ، منافع اسرائیل و نیز منافع و مداخلات سایر کشورها ، عنوان کرد . با وجود این موارد ، بیش از مسئله فلسطین ، منافع ناشی از وجود منازعه در منطقه است که نقش اساسی در تداوم آن ایفا می نماید . بنابراین احتمال خاتمه منازعه مذکور و جایگزین شدن شکل دیگری از منازعه در منطقه را نباید از نظر دور داشت . در حالی که اقداماتی برای حل و فصل مخاصمه از طرف برخی قدرتها و نیز کشورهای منطقه جریان دارد ، تلاشهایی در جهت پررنگ شدن وجهه عربی - عربی و یا فلسطینی - فلسطینی منازعه و یا تشدید تضادها و درگیری های قومی مذهبی در منطقه مشاهده می شود .

۳ - مواضع پیشین دولت ایران در قبال منازعه اعراب و اسرائیل می تواند درسها و تجربیاتی را برای طرح راهبردهای آتی مطرح نماید. از جمله، اگر اتخاذ مواضع صرفاً بر مبنای منافع ملی و بدون توجه به مشخصاتی از جامعه چون ارزشهای فرهنگی و اسلامی باشد، نتیجه مطلوب حاصل نخواهند شد و چنانچه مواضع اتخاذ شده صرفاً مبتنی بر آرمانها و بدون توجه به مقتضیات محیط بین الملل باشد صدمات جدی به منافع ملی وارد خواهد شد.

۴ - جمهوری اسلامی ایران به سبب ماهیت ضد سلطه و ضد اسرائیلی خود طرف تخاصم با رژیم صهیونیستی قرار دارد و اسرائیل بعنوان متحد و مهمترین پایگاه آمریکا در منطقه مورد حمایت آمریکا و غرب می باشد. اسرائیل دارای نقاط قوت و ضعف اساسی است، همچنین ایران با وجود آنکه بالقوه قدرتمندترین کشور خاورمیانه می باشد فاقد توانایی های قدرت فائقه بوده و نیازمند حسابگری در اتخاذ مواضع می باشد. ایران در قبال این منازعه لازم است که دو هدف را در صدر اولویت اهداف و منافع ملی قرار دهد:

الف - رفع تهدید منافع ملی ناشی از حضور اسرائیل و آمریکا در منطقه

ب - استحکام داخلی و تقویت عناصر قدرت ملی

اقدام به تهدید مستقیم نسبت به اسرائیل برآیند موازنه قوا در منطقه را در جهت تضعیف ایران بعنوان نیروی خواهان برهم زدن نظم منطقه تحت تاثیر قرار می دهد و ناخواسته منافع دیگر کشورهای دخیل در منازعه را تامین می نماید. از این رو حسابگری در اتخاذ مواضع ایجاب می کند که تضعیف اسرائیل را از طریق « راهبرد مقابله نامتقارن » که به معنی بهره بردن از نقاط ضعف اسرائیل و پرهیز از مواجهه با نقاط قوت آن می باشد پی گرفت. همچنین راهبرد کوتاه دامنه همگرایی و ائتلاف را همزمان با رویکردهای مسالمت جوینانه برای ارتقاء موقعیت قدرت خود در منطقه مورد استفاده قرار داد. راهبرد ائتلاف از طریق همسویی و هماهنگی با کشورهای منطقه مثلاً در غالب طرح صلح عربستان سعودی می تواند از طریق مورد پذیرش و منطقی جلوه کردن راهبرد اتخاذ شده به کاهش تنش بینجامد و در دراز مدت به ارتقاء منافع ملی منجر شود.

۱-۴ - اهمیت و ارزش تحقیق :

اهمیت این تحقیق در تلاش برای درس گرفتن از گذشته و کمک به ارائه راهبردهای جایگزین برای سیاست خارجی ایران در قبال قضیه فلسطین و بررسی رویکردهایی است که علاوه بر تامین منافع ملی بتواند در کاهش رنجهای ملت فلسطین و دستیابی به صلح کارآمد باشند.

۱-۵ - کاربرد و نتایج تحقیق :

نتیجه این تحقیق طرح راهبرد جدیدی برای سیاست خارجی ایران در خصوص منازعه اعراب و اسرائیل با توجه به تحولات حادث شده در روند منازعه می باشد. این راهبرد می تواند توسط دولت جمهوری اسلامی ایران و

خصوصاً وزارت امور خارجه مد نظر قرار گیرند. علاوه بر این، نتایج تحقیق می تواند در غنا بخشی به محتوی علمی جامعه مفید باشد.

۱ - ۶ - فرضیه ها یا سوالات ویژه تحقیق :

سوال اصلی :

۱ - آیا راهبرد موجود دولت جمهوری اسلامی در قبال منازعه اعراب و اسرائیل به نحو مطلوب منافع ملی را تامین می نماید؟ در غیر این صورت چه راهبردهای جدیدی را می توان پیشنهاد نمود؟
فرضیه اصلی « راهبردهای پیشین دولت ایران در قبال منازعه اعراب و اسرائیل تامین کننده منافع ملی نبوده و نیاز به بازنگری و اصلاح آنها وجود دارد. »

سوالات فرعی :

الف - مسئله فلسطین چیست؟

ب - با در نظر گرفتن روند منازعه و مذاکرات صلح، چه سرانجامی را، برای این منازعه می توان انتظار داشت؟
ج - راهبردهای دولت جمهوری اسلامی در قبال منازعه اعراب و اسرائیل در چارچوب کدام مکاتب فکری واقع گرای، آرمانگرایی و تکوین گرایی جای می گیرند و چه پیامدهایی داشته اند؟

۱ - ۷ - مفاهیم کلیدی تحقیق :

راهبرد: معادل مفهوم استراتژی است که از ریشه یونانی « استراتوس » به معنی « ارتش » و « آژین » به معنی هدایت کردن تشکیل شده است و از نظر لغوی به معنی هدایت ارتش است (سیف زاده، ۱۳۸۲: ۲۶۷)، اما در علم سیاست به معنی رویکرد عملگرایانه برای تغییر وضع نامطلوب موجود و رسیدن به وضع مطلوب بکار برده می شود (سیف زاده، ۱۳۸۲: ۱۱). ترکیب این کلمه به شکل « راهبرد سیاست خارجی » به معنی علم و فن بکارگیری امکانات و منابع برای دست یافتن به اهداف و مقاصد در عرصه بین المللی می باشد (آقا بخشی، ۱۳۷۹: ۲۰۸).

سیاست خارجی: سیاست خارجی عبارت از استراتژی هایی است که دولتها جهت کسب اهداف خود در عرصه بین المللی اتخاذ می نمایند (حاجی یوسفی، ۱۳۸۳: ۹) و دارای دو مولفه اساسی است. یکی، اهداف ملی و دیگری ابزار دستیابی به آنها. در واقع فن و هنر اداره کشور نیز چیزی جز توان بر قرار کردن هماهنگی بین آرمانها و اهداف ملی، و منابع لازم برای دستیابی به آنها نیست (نورانی، ۱۳۷۶: ۱۰). تعریف دیگری از سیاست خارجی آن را عبارت از یک رشته پاسخ ها به چالشها و فرصتهای خارجی می داند (رهنمایی، ۱۳۸۰: ۱۱).

منازعه: منازعه به مفهوم کشمکش، ستیز و مخاصمه می باشد (صدری افشار، ۱۳۷۰: ۹۱۵). تقابل انسانها و جوامع به مفهوم منازعه میان آنهاست. لوئیس کوزر، یکی از محققان روابط بین الملل، معتقد است که منازعه، مبارزه ای برای کسب ارزشها، دعاوی در ارتباط با قدرت، امکانات و جایگاه اجتماعی است. منازعه می تواند حالتی چون تشنج، بدبینی، سوطن، خصومت، خوف، رقابت، مسابقه تسلیحاتی و جنگ را در بر بگیرد. بطور اختصار، منازعه محصول مخالفت آگاهانه و تصادم منافع و ارزشها است (سریع القلم، ۱۳۷۵: ۱۵۷). هدف افراد در منازعه آن است که شخص یا مجموعه مقابل را خنثی، ضربه پذیر یا منهدم نمایند. پدیده منازعه می تواند در تمامی عرصه های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، نظامی، ارزشی و غیره وجود داشته باشد.

۱- ۸- متغیرهای تحقیق:

در این پژوهش منافع ملی بعنوان یک متغیر مستقل در نظر گرفته می شود چراکه منافع ملی با ثبات ترین و بنیادی ترین علایق یک واحد ملی را تشکیل می دهد و در حالی که خود تحت تاثیر گفتمان حاکم بر جامعه تعریف می شود معمولا تغییرات زیاد و سریعی در آن صورت نمی گیرد. منافع ملی موثرترین عامل برای اتخاذ تصمیمات سیاست خارجی است و به این ترتیب راهبردهای انتخابی یک متغیر وابسته است.

۱- ۹- روش پژوهش:

نوع تحقیق در این پایان نامه توصیفی - تحلیلی بوده و روش تحقیق کتابخانه ای و اسنادی است.

۱- ۱۰- ساختار پایان نامه:

فصل اول این پایان نامه به کلیات، طرح مسئله و توضیح و بسط مفاهیم کلیدی بکار رفته در این تحقیق اختصاص دارد. در فصل دوم به ابعاد نظری تحقیق و مشخص کردن چارچوب فکری و مفهومی آن پرداخته می شود. در فصل سوم و چهارم برای یافتن پاسخی مناسب برای سوالات فرعی مطرح شده، اقدام می شود. سپس در فصل پنجم، فرضیه اصلی این تحقیق مورد بررسی قرار می گیرد. به این منظور راهبردهای پیشین دولت ایران در قبال منازعه اعراب و اسرائیل مورد بحث قرار می گیرند و پیامدها و تجربیات ناشی از راهبردهای پیشین بعنوان درسهایی برای طرح راهبردهای آتی در قبال منازعه مذکور مطرح می گردند.

از آنجا که راهبرد سیاست خارجی سه مولفه اساسی، امکانات و محدودیتهای داخلی، امکانات و محدودیتهای بین المللی و اهداف را شامل می شود در فصل ششم و هفتم به بررسی این مولفه ها اقدام می گردد و در نهایت در فصل پایانی علاوه بر جمع بندی فصول قبل، به ارائه پیشنهاداتی برای اتخاذ راهبردهای جدید در خصوص منازعه اعراب و اسرائیل اقدام می گردد.